

vers. ult. : « Andiebat (Moses) vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam inter duos Cherubim, unde et loquebatur ei. » Loquebatur ergo proprie Deus ex alis Cherubim, quibus insidebat, ac consequenter dicebatur loqui ex propitiatorio, quasi oraculo, quia hoc erat basis et sustentaculum Cherubimorum, et consequenter throni Dei, eratque scabellum pedum Dei. Ita Abulensis, Alcazar et alii.

Quiritur tertio, quo fine positi sint Cherubini cum arca et propitiatorio, quidque significarint? Respondeo, hæc omnia ad hoc fuisse posita, ut essent curus gloriæ, id est belli, victoriæ et triumphi, quem Deus egit de Amalec, aliisque hostibus, et maxime de Pharaone et Ægyptiis.

Hoc enim curru suo divino et angelico quasi processit Deus in aciem contra Pharaonem, *Habacu* III, 8; et *Psal.* LXXVI, 18: « Curru Dei decem milibus multiplex; » et *Psal.* LXXVI, 19: « Vox tonitru tui in rota, » eoque curru Pharaonis subvertit in mari Rubro, *Exodi* XIV, 23. Unde post hæc victoriam de Pharaone, mox hunc currum Cherubim Moysi Deus in Sina ostendit, eumque fabricari, et in tabernaculo quasi trophæum poni jussit, ut scilicet esset æternum monumentum, tum victoriæ et liberationis Hebræorum ex Ægypto, tum per illam partem regni et populi, id est instituta Ecclesiæ veteris, quod scilicet Deus in Sina Hebræos a se ex Ægypto redemptos sibi in populum, Ecclesiam et regnum adoptasset; unde consequenter, currus hic significabat Synagogam ipsam, sive Hebræos, qui erant hoc regnum. Arca ergo erat quasi currus, habebat enim quatuor globos sive sperulas, quasi quatuor rotas, ut dixi vers. 12. Propitiatorium erat quasi solum, aut potius scabellum Dei triumphantis.

Stipant cum Angelis, puta Cherubini, gestantque insignia victoriæ Dei, scilicet primo, speciem vituli: vitulus enim representat symbolice sacrificium agni, cujus immolatione Hebræi liberati sunt ex Ægypto, *Exodi* XII; secundo, speciem hominis in Cherubini: significat ipsos Hebræos agnum immolantes; tertio, speciem aquilæ symbolum est agilitatis, æternitatis (duntissime enim vivit aquila) et sublimis spiritus, puta angeli percutientis Ægyptum; quarto, speciem leonis significat Deum quasi regem, fortitudine sua sevientem in Ægyptios: est enim leo rex ferarum, et princeps animalium omnium.

Id ita esse patet primo, ex eo quod Salomon Cherubim templi faciens adinstar Cherubim tabernaculi, fecerit eos quasi quadrigam, ut dicitur *I Paral.* XXVII, 18; secundo, ex eo quod Ezechiel, cap. 1, viderit quatuor animalia, scilicet Cherubim stipantes currum Dei, adinstar Cherubim templi et tabernaculi, huncque currum vocet currum gloriæ Dei; tertio, quia Cherubim per metathesin dicuntur quasi *reubim*, id est currus, quia stipant currum Dei, uti mox dicam. Dico secundo: Ili Cherubini significant angelos.

qui sunt quasi stipatores Dei. Hinc gestant quatuor stemmata et insignia Domini Dei sui: species enim aquilæ significat Dei sapientiam; species hominis significat Dei bonitatem, mansuetudinem et clementiam; hos significat Dei justitiam, religionem et cultum illi debitum, quod scilicet hominibus aliisque victimis, illa summa majestas sit colenda et adoranda; leo significat Dei fortitudinem et potentiam. Hæc attributa a Deo ipsi Cherubini, id est angeli, in se participant et representant. Illi enim sunt aquilæ per celeritatem et contemplationem; sunt leones per fortitudinem; sunt homines per mansuetudinem; sunt boves per patientiam et labores. Ita S. Dionysius, *Celest. Hierarch.* cap. XV. Hinc patet, Cherubim hic significare non tantum secundum ordinem angelorum primæ hierarchie, qui propriè dicitur Cherubim; sed etiam omnes alios angelorum ordines. Unde patres subinde hos Cherubim vocant Seraphim, uti ostendit Vialpandus, lib. IV, cap. XXVI, pag. 432, ubi pro hæc citat Cyrillum utrumque, Clementem Alexandrinum et Tertullianum, quin et S. Thomam.

Dico tertio: Allegorice hic currus Cherubim, et gloriæ Dei triumphatoris et redemptoris Hebræorum ex Ægypto, significat currum triumphantem Christi redemptoris hominum; qui currus est Ecclesia, de qua dicitur *Cantic.* I, vers. 4: « Equitatu meo, » id est quadrigæ vel carruæ meæ, « assimilavi te. » Quatuor rotæ sunt Apostoli, Pastores et Doctores, qui currum Evangelii et Ecclesiæ fortiter et velociter, instar fulguris, agunt et propagant per totum orbem. Hinc Cherubini gestant quatuor insignia Christi: species enim hominis significat Christi incarnationem; species vituli significat Christi mortem et immolationem in cruce; species leonis significat Christi fortitudinem, quam ostendit in resurrectione; species aquilæ significat Christi ascensionem in celum: hæcque suis Christianis et Sanctis communicat, uti paulo ante dixi Deum angelis sua stemmata communicare.

Anagorice, hæc sunt quatuor stemmata Ecclesiæ triumphantis et regni cælestis, ubi Deus regnat in solio gloriæ: nam aquila significat visionem Dei; homo, mutuum Sanctorum amorem et concordiam; leo, potentiam et immortalitatem; vitulus, oblationem. Et eique adorationem; rota, æternitatem eorumdem.

Tropologicè S. Gregorius, homil. 6 in *Evang.*: « Unusquisque, ait, si in quantum sufficit proximum a pravitate revocat, si exhortari ad bene operandum curat, si æternum rognum vel supplicium erranti denuntiat, cum verba sanctæ annuntiationis impendit, angelus existit. » Idem, *homilia* 34: « Qui secretorum celestium summa capere prævalent, et nuntiare, isti in Archangelorum numero deputantur. Et sunt nonnulli qui tanta Dei ac proximi dilectione pleni sunt, ut Cherubim jure nominentur. Quia enim Cherubim

Cherubim sunt angeli stipatores Dei. Significati quatuor stemmata.

Cherubim sunt quatuor angeli. Eliam Seraphim.

Allegorice, Cherubim est currus Christi, puta Ecclesia.

Quatuor stemmata Christi.

Anagorice, quatuor stemmata regni cælestis.

plenitudo scientiæ dicitur, et Paulo dicente dicitur, quia plenitudo legis est charitas; omnes qui Dei et proximi charitate ceteris amplius pleni sunt, meritorum suorum sortem inter Cherubim numerus perciperunt. Et sunt nonnulli qui supernæ contemplationis facibus accensi, in solo conditoris sui desiderio anhelant, nihil jam in hoc mundo cupiunt, solo æternitatis amore pascentur, terrena quæque abjiciunt, temporalia cuncta mente transcendunt, amant et ardent, atque in ipso suo ardore requiescunt, amando ardent, loquendo et alios docendunt; et quos verbo tangunt, ardere protinus in Dei amore faciunt: hi inter Seraphim numerum sortem suæ vocatiōis acceperunt.

Quiritur quarto, quare hi Cherubini positi sint ad oraculum, sive propitiatorium; et quo sensu Deus dicitur sedere, vel vehi super Cherubim?

Respondeo: Deus dicitur sedere super Cherubim, quia ipse alæ Cherubim junctæ, speciem quandam sedis exhibebant. Illius enim throni species hæc erat: aurea tabula (quæ propitiatorium appellatur) erat pro pedum scabello; duo Cherubim parvi, pro sella. Nam e regione positi, et invicem oppositi, extentas alas, et inter se vicissim collatas habebant: perinde ac si duo homines sibi invicem obversi, brachia utriusque extenderent et conjungerent, ut sedem cuiusque efficerent quasi locum: itaque Cherubimorum capita erant veluti sellæ latera; alæ vero extensæ erant sedes. Jam hoc symbolo, et hæc phrasi, quæ Deus dicitur vehi et sedere super Cherubim, significatur primo, Deum sapientissimos spiritus angelicos longe præscientia, et futurorum prævisions et prædictione, omnique scientia et sapientia transcendere, eosque quasi pedibus suis premere: solet enim Scriptura Dei potentiam et sapientiam maxime commendare ex eo, quod sit Deus exercitum, puta angelicorum, quia ei millia millium ministrant, quod faciat angelos suos spiritus, etc.; secundo, hi Cherubini respiciunt partem Deum suis alis insidentem; partim propitiatorium: quia angeli non sibi, sed Deo suas alas, id est, vires et virtutes, omneque bonum quod habent, attribuant. Ita S. Augustinus, *Quest.* CV. Rursus, hoc ipso significant Deum esse finem legis, legemque, quæ in arca erat, servandam esse propter Deum; tertio, duo Cherubini in Sancto sanctorum, qui versis ad se mutuo vultibus, invicem (demisso licet vultu) semper respiciebant, significabant Deum beatissimam angelis, quam hominibus, summa inter se charitate flagrantibus (quod binario, et faciebatur ad se invicem versis significatur), videndum se exhibere, hæcque gloriosa sui visionis eos beare. Ita S. Augustinus et S. Thomas.

Primo, Deum sapientissimos spiritus angelicos longe præscientia, et futurorum prævisions et prædictione, omnique scientia et sapientia transcendere, eosque quasi pedibus suis premere: solet enim Scriptura Dei potentiam et sapientiam maxime commendare ex eo, quod sit Deus exercitum, puta angelicorum, quia ei millia millium ministrant, quod faciat angelos suos spiritus, etc.; secundo, hi Cherubini respiciunt partem Deum suis alis insidentem; partim propitiatorium: quia angeli non sibi, sed Deo suas alas, id est, vires et virtutes, omneque bonum quod habent, attribuant. Ita S. Augustinus, *Quest.* CV. Rursus, hoc ipso significant Deum esse finem legis, legemque, quæ in arca erat, servandam esse propter Deum; tertio, duo Cherubini in Sancto sanctorum, qui versis ad se mutuo vultibus, invicem (demisso licet vultu) semper respiciebant, significabant Deum beatissimam angelis, quam hominibus, summa inter se charitate flagrantibus (quod binario, et faciebatur ad se invicem versis significatur), videndum se exhibere, hæcque gloriosa sui visionis eos beare. Ita S. Augustinus et S. Thomas.

Dico secundo: Tempore Mosis quæ Deus habitavit, non in templo, sed in tabernaculo, quasi proficiscens, et armata manu ducens populum

sum per medios hostes in Chanaan, dicebatur Deus vehi et equitare super Cherubim, tanquam dux belli et victoriæ Hebræis contra Chananæos aliosque hostes: postquam vero populum suum collocavit in Chanaan, cum eoque pacifice habitavit in templo, dicitur est Deus sedere super Cherubim, ut patet *Isaia* XXXVII, 16, quia in his, parva jam victoriæ et quiete, quasi victor et triumphans residere videbatur, isque imperium, quod sua scientia et providentia asseruerat, eadem conservare. Nam, « non minor est virtus, quam quætere, parva tueri. » Unde Augustus Cesar audiens Alexandrum, annos natus 32, pleraque subegisse, ideoque anxium fuisse de materia, quid scilicet deinceps esset acturus: « Miror, inquit, Alexandrum non existimasse, majoris esse operæ imperium partum bene constituisse, quam parare; » testis est Plutarchus in *Augusto*.

Symbolice, Sanctum sanctorum representabat Symbolice: duo Cherubim, duo hemisphæria; sex alæ (tot enim sunt, si duas manus pro duabus alis capias, uti dixi *Ezech.* I) in unoquoque, id est, 12 in duobus, significabant 12 signa Zodiaci, et tempus quod per illa describitur et decurrit; quia significabat quietem, quam habent Cherubim, id est, spiritus cælestes in Deo. Ita Clemens, lib. V *Stromatum*. Rursum satis concessit Baradius, tom. I, lib. V, cap. XXXI. Sicut, inquit, arca testamenti est B. Vingo, propitiatorium Christus: Ita Cherubini sunt Joseph, tum quia Christi fuit tutor et protector in pueritia, tum quia brachia ejus sæpe fuerunt sedes Dei, scilicet Christi, iuxta illud *Psal.* LXXXIX: « Qui sedes super Cherubim; » tanquam pater enim et nutrivit cum Christo agebat.

Allegorice S. Gregorius, homil. 26 in *Evang.*: Duo, ait, angeli quos vidit Magdalena in sepulchro Christi, et duo Cherubim arca sunt duo testamenta: propitiatorium et Christus incarnatus. « Et dum Testamentum vetus hoc faciendum denuntiat, quod Testamentum novum de Domino factum clamat, quasi utraque Cherubim se invicem aspiciunt, dum vultus in propitiatorium vertunt: quia dum inter se positum incarnatum Dominum vident, a suo aspectu non discrepant, quæ dispensationis ejus mysterium concorditer narrant; » hæc S. Gregorius.

Quæres quinto, unde dicantur Cherubim, et quid hebraice significet Cherubim? Respondeo: Dicuntur Cherubim, non a Chaldeo *rub*, vel *ra*, id est *puer*, quasi *cherub* idem sit quod *כרוב* *kerub*, id est, tanquam puer, uti vult R. Kimchi, et noster Alcazar, *Apocalip.* caput IV, pag. 383, ubi sic explicat: Cherub, ait, id est, quasi puer, hoc est quasi filius, vel quasi minister, jugiter astans Deo, paratus ad omne ejus obsequium: constat enim Cherubim non Chaldeum, sed Hebræum esse nomen. Sed dicuntur Cherubim a multitudine roboris, gloriæ, scientiæ et sapientiæ, uti docet S. Dionysius, cap. VII *Celest.*

super Cherubim, qui dicitur *ra* et *rub*.

Quiritur quinto, unde dicantur Cherubim? Respondeo: Duo Cherubim arca sunt duo testamenta: propitiatorium et Christus incarnatus.

Symbolice, Sanctum sanctorum representabat Symbolice: duo Cherubim, duo hemisphæria; sex alæ (tot enim sunt, si duas manus pro duabus alis capias, uti dixi *Ezech.* I) in unoquoque, id est, 12 in duobus, significabant 12 signa Zodiaci, et tempus quod per illa describitur et decurrit; quia significabat quietem, quam habent Cherubim, id est, spiritus cælestes in Deo. Ita Clemens, lib. V *Stromatum*. Rursum satis concessit Baradius, tom. I, lib. V, cap. XXXI. Sicut, inquit, arca testamenti est B. Vingo, propitiatorium Christus: Ita Cherubini sunt Joseph, tum quia Christi fuit tutor et protector in pueritia, tum quia brachia ejus sæpe fuerunt sedes Dei, scilicet Christi, iuxta illud *Psal.* LXXXIX: « Qui sedes super Cherubim; » tanquam pater enim et nutrivit cum Christo agebat.

Allegorice S. Gregorius, homil. 26 in *Evang.*: Duo, ait, angeli quos vidit Magdalena in sepulchro Christi, et duo Cherubim arca sunt duo testamenta: propitiatorium et Christus incarnatus. « Et dum Testamentum vetus hoc faciendum denuntiat, quod Testamentum novum de Domino factum clamat, quasi utraque Cherubim se invicem aspiciunt, dum vultus in propitiatorium vertunt: quia dum inter se positum incarnatum Dominum vident, a suo aspectu non discrepant, quæ dispensationis ejus mysterium concorditer narrant; » hæc S. Gregorius.

Quæres quinto, unde dicantur Cherubim, et quid hebraice significet Cherubim? Respondeo: Dicuntur Cherubim, non a Chaldeo *rub*, vel *ra*, id est *puer*, quasi *cherub* idem sit quod *כרוב* *kerub*, id est, tanquam puer, uti vult R. Kimchi, et noster Alcazar, *Apocalip.* caput IV, pag. 383, ubi sic explicat: Cherub, ait, id est, quasi puer, hoc est quasi filius, vel quasi minister, jugiter astans Deo, paratus ad omne ejus obsequium: constat enim Cherubim non Chaldeum, sed Hebræum esse nomen. Sed dicuntur Cherubim a multitudine roboris, gloriæ, scientiæ et sapientiæ, uti docet S. Dionysius, cap. VII *Celest.*

super Cherubim, qui dicitur *ra* et *rub*.

Quiritur quinto, unde dicantur Cherubim? Respondeo: Duo Cherubim arca sunt duo testamenta: propitiatorium et Christus incarnatus.

Primo, Deum sapientissimos spiritus angelicos longe præscientia, et futurorum prævisions et prædictione, omnique scientia et sapientia transcendere, eosque quasi pedibus suis premere: solet enim Scriptura Dei potentiam et sapientiam maxime commendare ex eo, quod sit Deus exercitum, puta angelicorum, quia ei millia millium ministrant, quod faciat angelos suos spiritus, etc.; secundo, hi Cherubini respiciunt partem Deum suis alis insidentem; partim propitiatorium: quia angeli non sibi, sed Deo suas alas, id est, vires et virtutes, omneque bonum quod habent, attribuant. Ita S. Augustinus, *Quest.* CV. Rursus, hoc ipso significant Deum esse finem legis, legemque, quæ in arca erat, servandam esse propter Deum; tertio, duo Cherubini in Sancto sanctorum, qui versis ad se mutuo vultibus, invicem (demisso licet vultu) semper respiciebant, significabant Deum beatissimam angelis, quam hominibus, summa inter se charitate flagrantibus (quod binario, et faciebatur ad se invicem versis significatur), videndum se exhibere, hæcque gloriosa sui visionis eos beare. Ita S. Augustinus et S. Thomas.

Quæres quinto, unde dicantur Cherubim, et quid hebraice significet Cherubim? Respondeo: Dicuntur Cherubim, non a Chaldeo *rub*, vel *ra*, id est *puer*, quasi *cherub* idem sit quod *כרוב* *kerub*, id est, tanquam puer, uti vult R. Kimchi, et noster Alcazar, *Apocalip.* caput IV, pag. 383, ubi sic explicat: Cherub, ait, id est, quasi puer, hoc est quasi filius, vel quasi minister, jugiter astans Deo, paratus ad omne ejus obsequium: constat enim Cherubim non Chaldeum, sed Hebræum esse nomen. Sed dicuntur Cherubim a multitudine roboris, gloriæ, scientiæ et sapientiæ, uti docet S. Dionysius, cap. VII *Celest.*

Hierar., et ex eo S. Hieronymus et passim alii in *Ezech.* xxvii; Philo, lib. *De Vita Moysi*; Origenes, hom. 3 et 4 in *Num.*; Anastasius, serm. *De Deipara*; Augustinus, in *Psalm.* xvii et lxxxix; Theodoretus, in *Ezech.* cap. x, vers. 20; Philatrius, *Heresi* 102; Sophronius in *Encomio angelorum*, tomo II *Bibliot. SS. Patrum*; Isidorus, Beda aliique passim, tam Patres quam S. Scripturæ interpretes, æque ac Doctores Scholastici communi omnium consensu. Illi enim secundum angelorum ordinem a scientia dictum esse Cherubim, constanter asserunt. Id ipsum satis insinuat sacra Scriptura *Ezechiel.* cap. xxviii, vers. 17, ubi allocuens regem Tyri, eumque appellans Cherub, ait: « Perdidisti sapientiam tuam; » et vers. 3, irridens ejus fastum, quo sibi Cherub arrogat scientiam: « Ecce, inquit, sapientior tu es Daniele, omne secretum non est absconditum a te. In sapientia et prudentia tua fecisti tibi fortitudinem, » etc. Porro Cherub significat multitudinem scientiæ, a radice, ut vult Pagninus, ככר *nachar*, id est, seivit vel cognovit, et רכב *rab*, id est multum. Unde Abbas Bessarion moriens dicebat: « Debet monachus totus oculus esse, sicut Cherubim et Seraphim. » Vel potius et simplicius a ככר *ke-rah*, id est, sicut rabbi, hoc est, sicut sapiens, potens, honoratus et gloriosus. *Rab* enim, sive si rabbi, *Rabbi*, significat virum magnum, qui pollet opibus, viribus, scientia, gloria. Unde de rege Tyri dicitur *Ezechiel.* cap. xxviii, 16: « Tu Cherub extensis, q. d. Tu, o rex Tyri, qui es *rab*, et gloriosus ut Cherubim, quique aliis potentie et ditionis tue extensis, plurimos populos subditos protegis, sicuti Cherubini protegent arcam et propitiatorium.

Cherub est *ke-rah*, id est, sicut rabbi, hoc est, sicut sapiens, potens, honoratus et gloriosus. *Rab* enim, sive si rabbi, *Rabbi*, significat virum magnum, qui pollet opibus, viribus, scientia, gloria. Unde de rege Tyri dicitur *Ezechiel.* cap. xxviii, 16: « Tu Cherub extensis, q. d. Tu, o rex Tyri, qui es *rab*, et gloriosus ut Cherubim, quique aliis potentie et ditionis tue extensis, plurimos populos subditos protegis, sicuti Cherubini protegent arcam et propitiatorium.

Alludit quoque nomen Cherub per metathesin, ad radicem ככר *cabir*, id est multiplex, scilicet scientia, robore, forma et figura: habebant enim Cherubini quatuor facies, ut dixi *Ezech.* i.

Tertio, per metathesin alludit Cherub ad רכב *recheb*, id est currus: Cherubim enim stipabant et decorabant currum glorie Dei; et ad רכב *recheb*, id est equitans, hoc est princeps, modica-tor et gubernator. Hi enim olim equis vehebantur, et sicut equum habentis regimus, sic hi populum suis legibus gubernant. Tales sunt angeli, qui mundum regunt, eumque quasi currum divine providentiæ moderantur, movent et agunt. Ita Mercurius, Gorozius Becanus, et post eos noster Hieronymus Prado in *Ezech.* cap. i; Iuno ipsi censent hoc primum et genuinum esse Cherubim etymon.

Quarto, Cherub per metathesin, et per commutationem litterarum affinium *beth* et *pe*, alludit ad *caphar*, et *capporeth*, id est ad propitiatorium: hujus enim pars, et quasi umbella erant Cherubim. Denique alludit Cherub ad quatuor animalia in Cherub expressa, scilicet ad leonem, vitulum, hominem et aquilam. Cherub enim per metathesin, et per commutationem litteræ *beth* in

affinem *pe* (utraque enim est labialis et ejusdem pene soni), idem est quod כפר *kepar*, id est leo; idemque est quod כפר *kepar*, id est sicuti vitulus, vel similis vitulo; idemque est quod כפר *kerab*, id est sicuti vir potens et princeps. Denique, per anagrammatismum Hebraicum *etibus* (quo littere alphabeti inter se ordine retrogrado commutantur, puta *aleph*, quæ prima est ab initio, commutatur cum *tau*, quæ prima est a fine; et *beth*, quæ secunda est ab initio, commutatur cum *schin*, quæ secunda est a fine: quomodo Jeremias capit. li, vers. 41, *Sesah* vocat ipsam *Babel*), *kerub* idem est quod כסע *kesec*, et *kesec* per apharesin litteræ *mem*, quæ solet esse in verbis incipientibus a *mem*, idem est quod כסע *han-nesec*, id est sicut aquila. Sic ergo Cherub, uti sua forma, ita et suo nomine, quatuor animalium species in se includit et exprimit.

Moraliter Cherubim suæ symbolum sapientiæ, quæ cæteris rebus prestat, et sola apta est ad regimen. Sapientia enim Dei, in gubernando hoc universo, « attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. » Hæc est forma optimi regiminis. Vis optime regere? rege ut Deus fortiter et suaviter. Unde hanc sapientiam impense postulat Salomon a Deo, *Sapient.* ix. Audi Horatium, lib. I, *epist.* 1:

Ad summum sapiens uno minor est Jove: dives, Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

Beatas fore respublicas dixit Plato, si vel sapientes eas regerent, vel earum rectores sapientiæ studerent. Et Aristoteles ait: « Sapere principantis est. » Vis ergo esse Cherubim? vis esse sapiens, ut te et alios regere possis? audi *primo*, Apuleium: « Sapiens, inquit, nec in secundis rebus effortur, nec contrahitur in adversis. » Et Senecam, *epist.* 60: « Sapiens, ait, ad omnem incursum munus et intentus est: non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem referet. Ineritrus contra illa ibit, et inter illa. Sapiens plenus est gaudio, hilaris, placidus et inconcussus, cum diis ex pari vivit. » Et *epist.* 72: « Sapiens vincit virtute fortunam. » Et *epist.* 77: « Præcogitati mali mollis ictus venit. Sapiens assuescit futuris malis, et quæ ali diu patiendum levia faciunt, hic levia facit diu cogitando. »

Secundo, Isocrates ad Nicoclem de regno: « Sapientes, ait, sunt qui et negotia dextre obire, et inter homines versari commode possunt, nec in vita mutationibus perturbantur: moderate ferro norunt tam adversa, quam prospera. »

Tertio, Lactantius, lib. III, cap. xxx: « Qui vult, inquit, sapiens et beatus esse, audiat De vocem, discat justitiam, sacramentum naturalitatis suæ noscat, humana contemnat, divina suspiciat, ut summum illud bonum, ad quod natus est, possit adipisci. Summa ergo sapientia est in hoc uno, ut homo Deum cognoscat et colat. »

significat quatuor animalia per meta-thesin.

Moraliter, quia est Cherubim, quæ sapientia?

Resp. Primum.

Secundo.

Tertio.

Quarto, S. Gregorius Nazianzenus in *Apolog.*: « Prima, ait, sapientia est vita laudabilis, et apud Deum pura mens, per quam puri puro junguntur, et sancti sancto sociantur. »

Quinto, Apollo Delphicus, et Cicero, libro I *De Legibus*: « Sapientia, inquit, est γρησθησθαι, nosse seipsum. »

Sexto, Cicero, lib. I *De Finib.*: « Sapientia, ait, est ars vivendi, quæ molestiam pellit ex animis, quæ exhorrescere metu non sinit; quæ præceptrice in tranquillitate vivi potest, cupiditatum ardore restincto. » Item: « Sapientia est vincere iram, vincere seipsum. »

Septimo, Cicero, lib. III *Tusculan.*: « Sapientia, ait, nihil potest videri magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusque mundi nota sit magnitudo. » Vis ergo esse sapiens? tempus et sit magnitudo despicere, æterna et æternitatem cogita. Idem Cicero, *Paradox.* 4: « Sapiens animus, ait, magnitudinem consilii, tolerantia rerum humanarum, contemptione fortunæ, virtutibus omnibus ut moenibus septus, vinci aut expugnari non potest. » Et lib. IV *Tusculan.*: « Vir temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine libidine, is est sapiens. » Recte Poeta: « Virtus cui sapit, ille sapit. »

Octavo, Architas: « Sapientia, ait, est cognitio rerum divinarum, et prudentia humanarum rerum, et eorum que ad vitam spectant. »

Nono, S. Gregorius, lib. X *Moral.* cap. xxvii: « Jastorum, ait, sapientia est, nihil per ostentationem fingere, sensum verbis aperire, vera ut sunt diligere, falsa devitare, bona gratis exhibere, mala libentius tolerare quam facere, nullam injuriæ ultionem querere, pro veritate contumeliam luernm putare. Sed hæc justorum simplicitas deridetur. Quid namque stultius videtur mundo, quam mentem verbis ostendere? nihil machinatione callide simulare? nullas injurias contumeliæ reddere? pro maledicentibus orare? paupertatem querere? possessa relinquere? rapientem non resistere? percipienti maxillam alteram præbere? »

Jam vis exempla sapientiæ? Alexander Magnus videns Diogenem in dolio recubentem: « O vas, ait, sapientia refertum? » Diogenes vero sapienti nihil deesse, hoc syllogismo colligebat: « Amicorum omnia sunt communia. Diis nihil deest: sapientes sunt eorum amici; ergo sapientibus nihil deest, sed eorum, æque ac deorum, sunt omnia. » Sed eodem syllogismo rejici poterat petens aliquid. Cur petis, habens omnia? at respondisset: « Non peto, sed repeto. » Ita Laertius, lib. VI.

Aristoteles dicebat sapientem sibi sufficere, eo quod omnia que sunt aliorum, sunt et hujus, qui cum omnibus habet amicitiam et communionem.

Alphonsus Aragonum rex aiebat se pluris facere sapientiam, quam opes et regnum: illam enim esse Dei filiam, solamque rerum omnium immor-

talem, atque ex omni genere animantium soli homini concessam. Testis est Panormitanus in ejus Vita.

Thales rogatus, « quomodo quis sapienter et optime viveret? Si, ait, que in aliis reprehendit, ea non faciat ipse. » Ita Laertius, lib. I.

Carolus V, felix et sapiens, in bellis pietate et Deo nitebatur, addebatque nervos belli esse pecuniam, commeatus, milites: verum si ex iis aliquo carendum esset, se militem veteranum electurum esse, ejus industria et fortitudinem reliqua duo ex hoste se comparaturum confideret. Hinc ipse in comparando exercitu se caput sumere ab Italis, brachia et manus ab Hispanis, pectus a Germanis, ventrem et pedes a reliqua gentium turba dicebat.

Socrates aiebat, « mentem sapientis esse templum, ejusque os ostium. » Sicut enim templi ostio aperto pulcherrima simulacra perspiciantur, sic ore sapientis animi simulacra illustra pervidentur.

Philo, lib. *De Abraham*: « Sicut, ait, gubernator in navi, magistratus in civitate, imperator in exercitu, anima in corpore, mens in anima: sic revera primus est sapiens in humano genere, » estque quasi sol in mundo.

Porro documenta ac indicia sapientiæ accipe. *Primo*, sicut mundus undique teres ac rotundus sibi constat: ita sapiens nihil extra se querit, seipso contentus. Rursum, ut alycones, teste Plinio, lib. X, cap. xxxii, media etiam hieme mare tranquillum præstant, non sibi solum, sed aliis quoque: ita sapiens turbatissimis rebus, non solum ipse tuebitur animi tranquillitatem, sed et alios concitatos componet ac sedabit.

Secundo, sicut, teste Plinio, lib. XI, cap. ii, in culice non minus admiranda vis est, quam in elephante: ita sapientia in maximis pariter ac minimis negotiis magnum virtum ostendit; ingenium enim vis etiam in ludicro ac humili argumento elucet. Ut enim bonus artifex et quavis materia simulacrum fingit, ita sapiens quamvis fortunam sapienter administrat.

Tertio, ut cochlea, teste Plinio, lib. IX, cap. xxxii, lente ingrediuntur, nec quidquam attingunt, aut usquam se movent, nisi cornibus præterantur: ita sapientem oportet esse cunctabundum, minimeque præcipientem, et pedestentim aggredi, gustu quodam prius sumpto. Sicut enim Aquilo initio vehemens, desinit lenior: contra Auster initio lenior, desinit vehementior: ita qui præcipientes magno impetu aliquid aggrediuntur, frigescent in processu: contra, qui consilio aliquid suscipit, magis ac magis accenditur operis progressu.

Quarto, sicut quo directus nos ferit sol radiis suis, hoc minor est umbra nostri; quo vero obliquius, hoc magis crescit umbra corporis: ita quanto plus quisque accensus est vere sapientiæ, hoc minus magnifice de se sentit; quo lon-

Documta et indicia sapientie. Primum.

Secundum.

Tertium.

Quar-

gius abest ab ea, hoc se magis dilatat stultissima persuasione sapientia.

Quinto. « Uti indomita, ait Plinius, lib. XXXVII, cap. IV, vis est adamanti, unde et nomen accepit, adeo ut nec caleat igni, nec ferro cedat, quin et icum ita respuat. uti ferrum simul et incudes dissiliant : » sic sapientis animus adversus omnem fortunæ sevientis impetum invictus est. Ut grando illa tectis dissultat magno quidem fragore, sed nulla noxa : sic insultus fortune nihil potest in sapientem. Hinc veteres sicut fortunam rotundo lapidi insistentem pinxerunt, ut sapientiam in quadrato staterunt : ex hoc hieroglyphico volubilem illam, hanc vero firmam et inconcussam significantes. Ita Pierius, *Hieroglyphico* 39.

Sexto. ut Deus plurimum sapiens et intelligens minimum loquitur : ita sapiens non nisi necessaria loquitur. Gentiles, ut vides, lector, subinde cito, non tam meo, quam aliorum nonnullorum presertim sæcularium, qui libris et tempore carent, sensu et desiderio : quia Plato et Stoici, quos secuti sunt Aristoteles, Seneca, Cicero, Philo cæterique Philosophi, suam sapientiam hausere a Mose. Unde Plato dictus est Moses Atticus. Mosei ergo reddantur geomæ Gentilium, quasi ab eo accepta, ideoque illi debite. Concionatores tamen, et qui res sacras tractant, cum grano salis discretæ et sobriæ utantur, ne sacra profanis temere miscendo eadem vilipendant et profanent (1).

Vers. 21. 21. IN QUÆ PONES TESTIMONIUM. — Hoc est legem, puta tabulas legis. Vide dicta vers. 16.

Vers. 22. 22. INDE PRÆCIPIAM ET LOQUAR AD TE SUPRA PROPITIATORIUM. — Hinc patet Moysen ducentem et legislatorem populi sæpius intrasse in Sancta sanctorum, ut Deum de dubiis consulere, vel inibi audire Deum monentem et præcipientem, ut hic dicitur. Quare quod *Levit.* cap. XVI, præcipit Deus, ut pontifex semel tantum in anno ingrediatur in Sanctum sanctorum, hoc Moysen non tangit, qui non erat pontifex, sed legatus et internuntius Dei.

Vers. 23. 23. FACIES ET MENSAM DE LIGNIS SETIM. — Nota : Hæc mensa facta erat, ut exciperet 12 panes Deo proponendos ; hinc hæc mensa erat ante Sancta sanctorum, in Sancto, juxta altare thymiamatis : nam Sanctum hæc tria habebat, scilicet altare thymiamatis, quod ad latus septentrionale sive sinistrum habebat hanc mensam, ad latus vero meridionale : ⁹ et dextrum habebat candelabrum.

Unde et mensa hebraice dicitur *שולחן* *schulchan*, quasi missio vel emissio, quod in ea panes hi immittentur Deo. Consimili forte agnominatione, inquit Vilalpando, mensam quasi missam vocant Latini, eo quod in mensa fercula mitterentur ; unde primam dicebant, et secundam men-

(1) Pro *proculitate*, vers. 18, rectius Septuaginta hebraum vertunt *επιστάτης*, *caelata*, torio dolata.

Vers. 22. Pro *præcipiam et loquar*, etc. in hebr. est, *ubi conveniam te, tecum collocuturus*.

sam ; sed et fercula singula *missus* vocabant : Hæc Varro mensam dictam putet quasi *mesam*, eo quod inter duos media poneretur. **Secundo.** erat hæc mensa facta ex lignis setim auro obductis. **Tertio.** longa erat duos cubitos, lata unum cubitum, alta cubitum et dimidium : hinc patet mensam fuisse non rotundam, sed quadrangulam. **Quarto.** mensa hæc habebat labium, id est limbum aureum per circumam ; in ipso labio erat corona interrasilis quatuor digitorum, cui alia corona minor imponebatur ad ornatum, et ut altior esset corona, utque melius panes contineret ne deciderent. **Quinto.** mensa hæc habebat quatuor pedes, et in summitate pedis cuiusque habebat circulum aureum, ita ut per quatuor circulos positos in lateribus, non longitudinis, sed latitudinis, duo immitterentur vectes, quibus portaretur mensa humeris quatuor sacerdotum. Ita ex Josepho Ribera.

Allegorice, Sanctum est Ecclesia in terris militans, tendensque ad Sanctum sanctorum, id est, ad coelum : in qua alii se dedunt eleemosynis et operibus charitatis : hos significat hæc mensa panum ; alii se dedunt doctrinæ et vitæ sanctæ : hos significat candelabrum ; alii se dedunt orationi, laudi Dei et contemplationi : hos significat altare thymiamatis ; coronam habet mensa, ut significet misericordes et eleemosynarios non tantum in celo, sed etiam in terra a Deo benedicti, gloria et honore coronari. Vide Riberam, lib. II *De Templo*, cap. XI. Sicut mensa hæc erat in Sancto juxta Sanctum sanctorum, in quo erat thronus Dei, sic eleemosyna, inquit S. Chrysostomus, homil. 9 in *Matth.*, amica Deo consistit, et semper ei propinqua est : pro quibuscumque voluerit, facile munus impetrat, vincula peccatorum ipsa dissolvit, fugat tenebras, extinguit ignem : huic cum multa fiducia portæ cæli aperiuntur, et veluti regia intrante nullus janitorum, nullus custodum qui assistunt, audent dicere : Quæ tu es, vel unde ? sed omnes eam e regione suscipiunt. Virgo est habens alas aureas, circumscripta per omnia venustate, sed succineta, vultum habens candidum atque mansuetum, pennata est et levis, et semper ante solium regale consistit. Recte Poeta :

O que stultitia est! Deus emit sanguine viscos :
Merari exigo nos piget ære Deum.

Amadeus Sabaudia: dux rogatus a quibusdam legatis, num haberet canes venaticos, annuit, ut postera die redirent. Cum vero jam adessent, Amadeus e pergula ingentem mendicorum copiam eis ostendit una discumbentium. Atque : « Hi sunt, inquit, canes mei quos alo quotidie, quibusque celestem gloriam mi spero venaturum. » De eleemosyna plura dicam *Deut.* cap. XXVI, in fine.

Rursus mensa hæc significat mensam corporis et sanguinis Christi in Eucharistia. Ita Rupertus et S. Hieronymus in *1 Malach.*, et Damascenus,

libro IV, cap. XIV, et Cyrillus, *Catech.* 4, mystagoga. De hæc mensa canit Psalms *Psalm.* CXV, vers. 4 : « Quid retribuam Domino, pro omnibus que retribuit mihi ? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. » Et *Psalm.* XXII, vers. 5 : « Parasti in conspectu meo mensam ad oleum eorum qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, et calix meus inebrians quam præclarus est ! » Et *Zach.* cap. IX, vers. 17 : « Quid bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines ? »

Vers. 24. 24. FACIESQUE ILLI LABIUM AUREUM : — « labium, » id est limbum circumcirea.

Vers. 25. 25. ET IPSI LABIO CORONAM INTERRASILEM ALTAM QUATOR DIGITIS. — Hebraice *ipsi labio*, sive *limbo facies clausuram*, id est limbum alium qui claudit limites mensæ, ne ex ea panes decendant, et cujus una pars claudit aliam ; quod noster Interpres exprimit per *interrasile* : in opere enim interrasili quedam plana sunt, quedam vero exsculpta sunt opere tornatili, ut ea que plana sunt ambient. Opus hoc interrasile, triplicemque hunc limbum, sive coronam, ita describit Vilalpando : Si ponas, inquit, tabulam crassam quatuor digitorum, ex quibus duo medii ad interiora retrahantur, et variis calaturis aspersiores reddantur, est opus interrasile ; reliqui vero duo digiti, scilicet unus inferne, alter superne cymatium erit ipsi tabule, quod Vitruvius vocat opus Lesbium, cum scilicet ipse limbus interrasilis utrimque, puta inferne et superne, cymatio quasi corona cingitur.

ET SUPER ILLAM, ALTERAM CORONAM AUREOLAM. — Tertius erat hic mensæ limbus, secundo impositus, uti secundus impositus erat primo et imo, idque ad ornatum magis quam ad necessitatem. Noster Interpres hæc coronam vocat *aureolam*, non quasi non esset ex puro auro (hebræa enim vocant eam coronam auream), sed quia parva erat, ideoque minus auri quam cæteræ continebat, *g. d.* Coronulam. Hinc Scholasticos sumpsisse nomen aureole, ut per illud dotes quasdam accidentales beatitudinis significarent, que proprie erant Virginum, Martyrum et Doctorum, censet Ribera et alii.

Vers. 27. 27. UT MITTANTUR VECTES PER EOS. — Verisimile est vectes hosce fuisse annulis insertos et profensos, non secundum longitudinem, sed secundum latitudinem mensæ, ut scilicet ferri posset mensa gravis a quatuor viris in humeris ; nam aliqui si secundum longitudinem mensæ protensi fuissent hi vectes, am mensa tantum esset lata cubitum unum, non potuisset commode ea parte duorum horum humeris inseri, secus erat in area ; hæc enim lata erat cubitum et dimidium. Ita Abulensis.

Vers. 29. 29. PARABIS ET ACETABULA, AC PHIALAS, THURIBULA ET CYATHOS, IN QUIBUS OFFERENDA SUNT LIBAMINA, EX AURO PURISSIMO. — « Acetabula, » hebraice *scutellas* ; Septuaginta, *παραβία*, id est *parapsides*, patellas, vel catinos, puta ad excipiendam et con-

tinendam simlam, quando illa offerri debebat ; item ad excipienda sacrificia sartaginis et cibani, de quibus *Levit.* cap. II.

PHIALAS. — Vasa sunt parva et concava, in conviviis nobilioribus nota ; hebraice vocantur כוסות *cappoth*, a curvitate volæ manus, quam imitantur. Septuaginta vertunt *βίεζα*, id est *mortaria* ; unde et S. Hieronymus sæpe eas vocat mortariola. Erant hæc phialæ paratæ ad vinum aliaque libamina in sacrificiis fundenda ; ad idem parati erant cyathi. Vasa hæc allegorice mensuram prædicationis significant, ut scilicet singulis juxta capacitatem indolis et ingenii illa attemperetur et conferatur. Rursus S. Gregorius, homil. 6 in *Evangelio*, per phialas, doctiores ; per cyathos, minus doctos et sapientes accipit. « In tabernaculo, inquit, non solum phialæ, præcipiente Domino, sed et cyathi facti sunt. Per phialas quippe doctrina exuberans, per cyathos vero parva atque angusta designatur scientia. In Dei ergo tabernaculo, id est in Ecclesia, positi, si per doctrinam sapientiæ ministrare phialas minime potestis, in quantum pro divina largitate sufficitis, proximis vestris boni verbi cyathos date. Etiam vobiscum alios trahite, in via Domini socios habere desiderate : si ad Deum tenditis, curate ne ad eum soli perveniat. » Nimirum, qui concionari nequit, catechizet, confessiones audiat : si nec hoc potest, proximum consolatur, monet, hortetur ad confessionem, ad eleemosynas, ad virtutem.

THURIBULA. — scilicet ad asservandum tum thymiama quod adolendum erat, tum thus quod panibus propositionis imponendum erat, ut dicitur *Levit.* cap. XXIV, vers. 7. Noster alibi *crateras*, Septuaginta *libatoria* vertunt, quia, ut videtur, sua cavitate servire poterant utrique, scilicet tam thuri, quam libamini suscipiendo (1).

Nota : Hæc vasa facta sunt, ut subservirent partim altari holocaustorum (in quo non commode, neque nitide reponi potuissent hæc vasa ; unde reposita sunt in mensa hæc), partim altari thymiamatis, videlicet ut pro eo ex thuribus his thus acciperet sacerdos in thuribulum aliud, quod plenum igne ex altari holocaustorum acceperat, ut in eo thymiama adolere in altari thymiamatis.

Dices : *Exodi* XXXVII, 16, dicuntur hæc vasa facta esse in usus mensæ.

Respondeo duplicem fuisse mensæ usum, primum, ut contineret panes propositionis ; secundum, ut esset quasi repositorium vasorum mundorum, et ita subserviret altari utrique, atque in hunc usum mensæ dicuntur facta esse hæc vasa, *Exodi* XXXVII ; non autem quasi ibi libaretur, aut thus adolere in mensa. Ita Abulensis. Hæc vasa in tabernaculo erant pauca, unde omnia una mensa capi poterant. Salomon vero eorum nu-

(1) *Cyathus* est vase vinarium, sive poculum (Gall. *tasse*), tantum vini capiens, quantum quis uno haustu exhaurire potest.

Mystice
phiala
sunt con-
solationes,
res, cyathos
thi cate-
chista.

Mensa
enchari-
stica.

merum auxit : solas enim phialas fecit centum, easque aureas; ideoque uti decem candelabra, ita et decem mensas fecit, quinque a dextris, quinque a sinistris. Josephus, lib. VIII Antiq. II, ait has mensas habuisse phialas et pateras aureas viginti millia, argenteas quadraginta millia.

Aliter respondet Vilalpando, lib. IV De Templo, cap. LVII, hæc vasa soli mensæ servivisse; nam per acclabula intelligi orates aureos, quibus singuli panes imponebantur; per thuribula eorum opercula, ne panes a pulveribus vel a muscis fœdarentur. Ita et Vatablus per phialas accipit vasa, quibus imponebatur thus supra ipsos panes; per cyathos vasa, in quibus vinum pro panibus libabatur, de quo Levit. XXV, 3. Haque hæc vasa et hæc panum libatio fuerunt typus calicis et libationis sanguinis Christi, cum ejusdem corpore, sub specie panis, in Eucharistia: de quo rursus paulo post dicam. Hæc responsio valde probabilis est, tum quia magis satisfacit verbis S. Scripturæ; tum quia mensa erat parva et panes magni, ita ut his plane tecta fuisse videatur; tum quia alia vasa ad altare holocaustorum, et alibi reponi poterunt.

Vers. 30. Panes propositionis qui?

30. ET PANES SUPER MENSAM PANES PROPOSITIONIS IN CONPECTU MEO SEMPER. — Nota «panes propositionis», qui sollicit proponantur, sive ponantur, ante Dominum, vel coram arca et propitiatori, in quo se presentem exhibet Deus: hinc hebr. vocantur לחם נתינת *lochem panim*, id est panes faciei, et græce Septuaginta eos vocant ἄρτοι; ἑσθίου; id est panes faciales, qui sollicit positi essent ante faciem et conspectum Dei, sive, ut Septuaginta, ἑσθίου; τῷ Θεῷ, id est coram Deo. Perperam ergo Judæi putant hos panes facierum vocari, eo quod duos haberent facies, id est superiores, similes, puta superiorem et inferiorem, ut fit in libris nostris et hostiis; aut quod quatuor haberent angulos, quos ipsi vocant facies. De his panibus plura dicam Levit. XXIV, 3.

Nota: Sicut candelabro Mosaico in templis Christianorum respondet candelabra et lumina, ac præsertim lampas accensa ante Vener. Sacramentum (hoc est enim nostrum Sanctum sanctorum); et sicuti altari thymiamatis respondet nostra thuribula, et thurificatio in sacrificio Missæ: ita mensæ panum propositionis respondet mensa Spiritus Sancti, quam vocant, quæ in templis diebus Dominicis, multis in locis proponitur plena panibus, ut in pauperes distribuantur, idque ex præcepto Ecclesiæ ritum. Nam S. Paulus, I Corinth. cap. XVI, vers. 2, jubet in ecclesia die Dominica collectam fieri eleemosynarum, quæ in pauperes erogentur.

Vers. 31. Beatissime. Hæc. candelabrum. Primo, erat ductile et formatum ex uno auri talento: erat enim concavum et parvum, uti et mensa et altare. Secundo, hastile medium candelabri utrinque habebat tres calamos, sive ramos, id est, universim sex, qui omnes cum hastili æqualiter in altum assurgunt: hinc septiduum erat candelabrum; et in summitate tam hastilis, quam cujusque calami habebat lucernam; habebat ergo septem lucernas. Hæc autem omnia non erant inserta vel affixa, sed ductilia, puta ex una auri massa et talento malleatione producta. Tercio, calami orati erant triplici, hastile vero quadruplici ordine scyphorum, sphaularum sive globorum, et liliorum vicissim sibi succedentium ter in calamis, quater vero in hastili. Hastile enim infra calamos unum habebat ordinem scyphorum et sphaularum, uti dicam vers. 35. Quarto, lucernæ hæc tabernaculum sive Sanctum, altare thymiamatis et mensam panum propositionis illuminabant, sed noctu tantum, uti pluribus dicam cap. XXVII, vers. 21. Quinto, candelabrum habebat sua emunctoria, item thuribula sive vasa, in quibus ea emanata erant, exstinguiebantur. Sexto, candelabrum in Sancto positum erat oblique, ita ut lucernæ ad Meridiem et Orientem respicerent. Ita Josephus, Septimo, in tabernaculo unum tantum erat candelabrum; in templo vero Salomonis fuerunt decem candelabra, quinque ad dexteram et quinque ad sinistram, ut patet III Regum VII, 49. Unde corrigendus est Josephi codex, lib. VIII Antiq. cap. II, ubi ait in templo fuisse decem millia candelabrorum: corrigendum enim est, decem candelabra (1).

vum et parvum, uti et mensa et altare. Secundo, hastile medium candelabri utrinque habebat tres calamos, sive ramos, id est, universim sex, qui omnes cum hastili æqualiter in altum assurgunt: hinc septiduum erat candelabrum; et in summitate tam hastilis, quam cujusque calami habebat lucernam; habebat ergo septem lucernas. Hæc autem omnia non erant inserta vel affixa, sed ductilia, puta ex una auri massa et talento malleatione producta. Tercio, calami orati erant triplici, hastile vero quadruplici ordine scyphorum, sphaularum sive globorum, et liliorum vicissim sibi succedentium ter in calamis, quater vero in hastili. Hastile enim infra calamos unum habebat ordinem scyphorum et sphaularum, uti dicam vers. 35. Quarto, lucernæ hæc tabernaculum sive Sanctum, altare thymiamatis et mensam panum propositionis illuminabant, sed noctu tantum, uti pluribus dicam cap. XXVII, vers. 21. Quinto, candelabrum habebat sua emunctoria, item thuribula sive vasa, in quibus ea emanata erant, exstinguiebantur. Sexto, candelabrum in Sancto positum erat oblique, ita ut lucernæ ad Meridiem et Orientem respicerent. Ita Josephus, Septimo, in tabernaculo unum tantum erat candelabrum; in templo vero Salomonis fuerunt decem candelabra, quinque ad dexteram et quinque ad sinistram, ut patet III Regum VII, 49. Unde corrigendus est Josephi codex, lib. VIII Antiq. cap. II, ubi ait in templo fuisse decem millia candelabrorum: corrigendum enim est, decem candelabra (1).

Symbolice, candelabrum hoc imago erat celestis sphaeræ septilustris, sive septem planetarum. Tabernaculum enim typum gerebat mundi, Sanctum sanctorum vero cæli empyrei Beatorum, ita Piuilo et Josephus. Allegorice, candelabrum est Christus, vel potius Ecclesia, Apoc. cap. I, vers. ult., quæ lux est doctrixque veritatis. Primo et aptissima, candelabrum est fides, et doctrina Ecclesiæ toti mundo præluens, eumque illuminans. Secundo, septem enim lucernæ sunt omnes doctores, qui tota nocte presentis sæculi lucent vita et doctrina: hæc omnia facta sunt ex talento auri, quod pondus plenum est et perfectum, quia eorum doctrinæ et vita perfecta est in sapientia et charitate. Tercio, scyphi significant sitim ad Deum et res divinas, sphaerula contemptum terrenorum (sphaera enim sive globus terram tantum tangit in puncto), li-

And- Li- brum septilustrum typum erat septem planetarum. Allegorice, candelabrum est Christus, qui docet, et illuminat. Primo, et aptissima, candelabrum est fides, et doctrina Ecclesiæ toti mundo præluens, eumque illuminans. Secundo, septem enim lucernæ sunt omnes doctores, qui tota nocte presentis sæculi lucent vita et doctrina: hæc omnia facta sunt ex talento auri, quod pondus plenum est et perfectum, quia eorum doctrinæ et vita perfecta est in sapientia et charitate. Tercio, scyphi significant sitim ad Deum et res divinas, sphaerula contemptum terrenorum (sphaera enim sive globus terram tantum tangit in puncto), li-

(1) Vers. 31 תעשהו, fer, cum iud. epentheticæ, præter morem. פרוך est scopus candelabri, et quo (scapo), ait Tarchi, tres pedes excedebantur in partem inferiorem. קנה, calamus (gall. la tige). עניו designare videtur calicem sensu botanico, ex quibus flores erumpunt, ita tamen ut hæc vox tum calix proprie dictus, tum flos sive corolla intelligantur; et כנרת quidem calicem botanicorum designet, כנרת autem corollam. Debeant et eadem auri massæ omnia hæc constari. De candelabro vide Iahr, op. cit. I, p. 442.

dum pulchritudinem virtutum et odorem bonæ vite, quæ tria doctores habere debent. Sic Virgilius dixit virum bonam esse instar sphaeræ rotundum, ne in angulis sordes resideant, cum de eo ait. Hæc mundi instar habens totus teres atque rotundus, Externa ne quid habis per devia sidat.

Hæc omnia facta sunt ex auro, quia virtutes jam dicte ex charitate manare debent. Rursus candelabrum ductile est, non fusile, quia doctores multis tentationibus et persecutionibus tundi et poliri debent, antequam ad culmen virtutis perveniant, ut cæteris præluceant. Quarto, hoc candelabrum illuminabat mensam, altare totamque Sanctum noctu, quia fides et doctrina Ecclesiæ debet illuminare et dirigere orationes, opera misericordie, omniaque sancta opera fidelium in hæc vita; nam in cælo ea opus non erit: ibi enim omnes erunt docibiles Dei et theodidacti. Quinto, emunctoria sunt disputationes et explicationes, quibus errores auferantur, et sua veritati lux redditur. Sexto, in tabernaculo erat unum candelabrum, in templo decem, quia major est lux doctrinæ et cognitio mysteriorum divinarum in Ecclesia quam fuerit in Synagoga: in templo quinque candelabra erant ad dextram, et quinque ad sinistram; quia Ecclesia tam in prosperis quam in adversis semper est luce plena, nec successibus erigitur, nec persecutionibus dejicitur. Ita ex S. Gregorio, hom. 6 in Ezech., et Bedæ, Ribera, lib. II De Templo, cap. XII.

Moraliter ergo doctores et doctrina sunt lux et candelabra Ecclesiæ. Eorum hæc sit prima lex: «Doctor, ait S. Bernardus, sit concha, non canalus,» hoc est, prius scientiam recipiat, eaque se impleat, ut plenus eam deinde in alios effundat, prius se doceat quam alios.

Secunda: Quicquid præcipies, esto brevis; ut cito dicta Percipiant animi dociles, teneantque fideles.

Tertio, non tantum intellectum, sed et affectum imbuat, «nam doctrina spiritus non curiositatem acuit, sed charitatem accendit,» inquit S. Bernardus.

Quarto, prius doceat facto quam verbo. Sic enim Jesus prius cepit facere, deinde docere. «Doctrina, inquit S. Gregorius, cum omni imperio docetur, quando prius agitur quam dicitur; nam doctrina subtrahit fiduciam, quando conscientia præpedit linguam.» Et S. Chrysostomus, hom. 23 in Matth. «Si bene, ait, vixeris, et bene docueris, omnium judex eris; si male vixeris, et bene docueris, tui solius: nam bene docendo populum instruis, sed male vivendo doces Deum, quomodo debeat te condemnare;» nam, ut idem ait, serm. De Comparatione: «Grandis est condemnatio componenti sermonem suum, vitam vero suam negligenti.»

Quinto, ita doceat ut delectet, itaque influat in animum audientis: Omne tult punctum, qui miscuit utile dulci. Sexto, «quæ nosti, sine arrogantiâ postulant imperties; quæ nescis, sine occultatione ignorantie tibi postula impertiri,» ait Seneca, lib. IV De Virtut.

Vis exempla et dicta sapientum? Thales rogatus, «quis esset felix? Qui corpore, inquit, sanus est, animo vero eruditus.» Ita Laertius, lib. I.

Socrates rogatus, «quodnam esset pulcherrimum animal? Homo, ait, doctrina ornatus.» Demades aiebat doctos ab indoctis tantum differre, quantum dicit ab hominibus. Socrates videns divitem indoctum: «Eece, ait, aureum mancipium.» Et videns alium similem: «Ite, ait, equus est argento ornatus.» Democritus dicebat doctrinam auro pretiosiorum esse. Aristoteles rogatus, «qua re differret docti ab indoctis? Qua vivi, ait, a mortuis.» Idem: «Visus, ait, lumen accipit ab aere, anima vero a discipulis et doctore.» Glycon aiebat, «doctrinam esse sacrum asyllum omnium hominum.» Cleanthes dicebat, «homines imperitos sola forma differre a bestiis.»

Theodosius Imperator cum Arsenio filios in disciplina traderet, ait: «Si tales se præbent, ut mores ad disciplinam legeretque Dei component, imperium eis tradam; sin minus, utilis erit ut privati vitam agant, quam doctrina nulla cum periculo imperent.»

Carolus IV, in scholam Pragensem aliquando ingressus, cum disputans liberalium artium magistris per horas quatuor audivisset, idque purpura moleste ferrent, ac tempus eorum adesse dicerent: «Mihî, inquit, tempus est minime, nam cena mea hæc est;» testis est Aneas Sylvius, lib. IV Comment. de gest. Alphonsi.

Alphonsus rex Aragonum assererebat malle se perdere omnia, quam studia et libros, seque ex libris arma et armorum jus didicisse. Idem divitem indoctum vocabat «vellus aureum.» Diogenes captus a latronibus, et rogatus quis esset, quid sciret? respondit: «Philosophus sum, et hominibus præesse solo.» Idem dicebat eruditionem juvenibus afferre sobrietatem, senibus solatium, pauperibus divitias, divitibus ornamentum: propterea quod etiam supte sponte lubricam coercet ab imtemperantiâ, senectutis incommoda honesto solatio mitiget, pauperibus sit pro vitio, divitum fortuna ornet; testis est Laertius, lib. III, cap. XXXI. Dionysius junior pulsus regno, et rogatus quid illi Plato et philosophie studium profuisset? «Ut tantam, inquit, fortunam mutationem æquo animo feram;» testis est Plutarchus. Illustris vero fuit S. Cyprianus, qui doctrinæ et predicationi usque ad mortem insistere immo-

Quinto, ita doceat ut delectet, itaque influat in animum audientis: Omne tult punctum, qui miscuit utile dulci. Sexto, «quæ nosti, sine arrogantiâ postulant imperties; quæ nescis, sine occultatione ignorantie tibi postula impertiri,» ait Seneca, lib. IV De Virtut.

Vis exempla et dicta sapientum? Thales rogatus, «quis esset felix? Qui corpore, inquit, sanus est, animo vero eruditus.» Ita Laertius, lib. I.

Socrates rogatus, «quodnam esset pulcherrimum animal? Homo, ait, doctrina ornatus.» Demades aiebat doctos ab indoctis tantum differre, quantum dicit ab hominibus. Socrates videns divitem indoctum: «Eece, ait, aureum mancipium.» Et videns alium similem: «Ite, ait, equus est argento ornatus.» Democritus dicebat doctrinam auro pretiosiorum esse. Aristoteles rogatus, «qua re differret docti ab indoctis? Qua vivi, ait, a mortuis.» Idem: «Visus, ait, lumen accipit ab aere, anima vero a discipulis et doctore.» Glycon aiebat, «doctrinam esse sacrum asyllum omnium hominum.» Cleanthes dicebat, «homines imperitos sola forma differre a bestiis.»

Theodosius Imperator cum Arsenio filios in disciplina traderet, ait: «Si tales se præbent, ut mores ad disciplinam legeretque Dei component, imperium eis tradam; sin minus, utilis erit ut privati vitam agant, quam doctrina nulla cum periculo imperent.»

Carolus IV, in scholam Pragensem aliquando ingressus, cum disputans liberalium artium magistris per horas quatuor audivisset, idque purpura moleste ferrent, ac tempus eorum adesse dicerent: «Mihî, inquit, tempus est minime, nam cena mea hæc est;» testis est Aneas Sylvius, lib. IV Comment. de gest. Alphonsi.

Alphonsus rex Aragonum assererebat malle se perdere omnia, quam studia et libros, seque ex libris arma et armorum jus didicisse. Idem divitem indoctum vocabat «vellus aureum.» Diogenes captus a latronibus, et rogatus quis esset, quid sciret? respondit: «Philosophus sum, et hominibus præesse solo.» Idem dicebat eruditionem juvenibus afferre sobrietatem, senibus solatium, pauperibus divitias, divitibus ornamentum: propterea quod etiam supte sponte lubricam coercet ab imtemperantiâ, senectutis incommoda honesto solatio mitiget, pauperibus sit pro vitio, divitum fortuna ornet; testis est Laertius, lib. III, cap. XXXI.

Dionysius junior pulsus regno, et rogatus quid illi Plato et philosophie studium profuisset? «Ut tantam, inquit, fortunam mutationem æquo animo feram;» testis est Plutarchus. Illustris vero fuit S. Cyprianus, qui doctrinæ et predicationi usque ad mortem insistere immo-

Quinto, ita doceat ut delectet, itaque influat in animum audientis: Omne tult punctum, qui miscuit utile dulci. Sexto, «quæ nosti, sine arrogantiâ postulant imperties; quæ nescis, sine occultatione ignorantie tibi postula impertiri,» ait Seneca, lib. IV De Virtut.

Vis exempla et dicta sapientum? Thales rogatus, «quis esset felix? Qui corpore, inquit, sanus est, animo vero eruditus.» Ita Laertius, lib. I.

Socrates rogatus, «quodnam esset pulcherrimum animal? Homo, ait, doctrina ornatus.» Demades aiebat doctos ab indoctis tantum differre, quantum dicit ab hominibus. Socrates videns divitem indoctum: «Eece, ait, aureum mancipium.» Et videns alium similem: «Ite, ait, equus est argento ornatus.» Democritus dicebat doctrinam auro pretiosiorum esse. Aristoteles rogatus, «qua re differret docti ab indoctis? Qua vivi, ait, a mortuis.» Idem: «Visus, ait, lumen accipit ab aere, anima vero a discipulis et doctore.» Glycon aiebat, «doctrinam esse sacrum asyllum omnium hominum.» Cleanthes dicebat, «homines imperitos sola forma differre a bestiis.»

Theodosius Imperator cum Arsenio filios in disciplina traderet, ait: «Si tales se præbent, ut mores ad disciplinam legeretque Dei component, imperium eis tradam; sin minus, utilis erit ut privati vitam agant, quam doctrina nulla cum periculo imperent.»

Carolus IV, in scholam Pragensem aliquando ingressus, cum disputans liberalium artium magistris per horas quatuor audivisset, idque purpura moleste ferrent, ac tempus eorum adesse dicerent: «Mihî, inquit, tempus est minime, nam cena mea hæc est;» testis est Aneas Sylvius, lib. IV Comment. de gest. Alphonsi.

Alphonsus rex Aragonum assererebat malle se perdere omnia, quam studia et libros, seque ex libris arma et armorum jus didicisse. Idem divitem indoctum vocabat «vellus aureum.» Diogenes captus a latronibus, et rogatus quis esset, quid sciret? respondit: «Philosophus sum, et hominibus præesse solo.» Idem dicebat eruditionem juvenibus afferre sobrietatem, senibus solatium, pauperibus divitias, divitibus ornamentum: propterea quod etiam supte sponte lubricam coercet ab imtemperantiâ, senectutis incommoda honesto solatio mitiget, pauperibus sit pro vitio, divitum fortuna ornet; testis est Laertius, lib. III, cap. XXXI.

Dionysius junior pulsus regno, et rogatus quid illi Plato et philosophie studium profuisset? «Ut tantam, inquit, fortunam mutationem æquo animo feram;» testis est Plutarchus. Illustris vero fuit S. Cyprianus, qui doctrinæ et predicationi usque ad mortem insistere immo-

From- pla.

rique voluit, et usque ad martyrium plebem suam docuit, et exhortatus est ad omnem virtutem: testis est Pontius in ejus Vita.

Zenigmatum monachus, quamvis cæcus esset, ædulo tamen circuibat docens, corripiens et confirmans unumquemque, ait Theodoretus, lib. IV, cap. XXVIII.

Similis ei in doctrinæ copia et facilitate fuit Asclepius Afer, episcopus, sub annum Domini 440, sub Theodosio juniore, teste Gennadio in Catal.

Vers. 33. 33. TRES SCYPHI QUASI IN NUCIS MODUM PER CALAMOS SINGULOS. — « Scyphos » vocat partes candelabri prominentes instar nucum, vel, ut hebraice est, amygdalorum (amygdalus enim est nucis species), quoad flexum laterum. Josephus loco nucum et scyphorum habet mala punica: « Distinctum, inquit, erat globulis, liliis et malis punicis. » Sed Vilalpando aliter hæc ex Greco Josephi codicis vertit sic, erat distinctum globulis et cytinis, id est, floribus malorum punitorum, quæ est species lili; hæc enim exprimunt erumpentes calyculi malorum punitorum. Alcazar tamen in Apoc. cap. I, vers. 11, censet, præter lilia fuisse quoque cytinis in candelabro. Hi enim sunt præcipui flores, qui in Cantico libro celebrantur, hi quæ apposite figurant purpureos Martyres, qui mire Ecclesiam decorantur, ejusque fecunditatis fuerunt indices et prænantii. Candelabrum enim fuit instar arboris pretiosæ et valde frugifera, uti mox dicam.

SPHERULÆQUE SIMUL ET LILIIUM. — Pro spherula, hebraice est כתרין caphthorim, id est poma, globuli vel spherule instar pomorum. Unde videtur, quod in hoc candelabro fuerit aliqua arboris similitudo, atpote quod brachia et ramos utrimque expandebat, et floribus ac pomis erat onustum. Hinc secundo, licet Vilalpando et alii passim scyphos a spherulis et liliis sejungant, probabile tamen valde est quod docet Alcazar, hæc tria fuisse conjuncta, ita scilicet, ut scyphis sive calyculis inserta essent poma, cum liliis et cytinis, sicut glandes suis calyculis insertæ sunt. Tales enim scyphi, pleni pomis ac liliis, pulchriores erant in candelabro, quasi in arbore; et hoc significat vox simul, q. d. Singulæ spherulæ ac lilia erunt cum singulis scyphis, quibus inserentur. Verum quia contraria sententia est communis, hinc secundum eam sequentia explicabo.

ET LILIIUM. — Lilia hæc in summitate calamorum fuisse, liliisque hisce impositam fuisse lucernam tradit Philo, libro, Quis rerum divinarum hæres, post medium. Vide horum speciem in idea et imagine candelabri affabre expressam apud Vilalpando, pag. 388. Denique, ut dicitur vers. 31, hæc omnia erant « ex ipso procedentia; » nam ex trunco seu hastili candelabri mallo cuncta dicebantur et fingeantur; nullæ vero partes aliunde factæ inserantur.

HOC ERIT OPUS SEX CALAMORUM. — In singulis

calamis primo erat scyphus amygdalatus; secundo, spherula sive globulus, ultimo lilium, post quod sequebatur pars calami continua; post hæc rursus scyphus, deinde spherula, tertio, lilium, ac consequenter iterum pars calami continua; post eam tertio redibant scyphus, spherula et lilium; ac denique in summitate erat lucerna seu vas ad excipiendum oleum. Vide Abulensem, Quæst. XXIX. Vilalpando vero, lib. IV De Templo, cap. IX, alium ordinem ponit: censet enim lilium fuisse interjectum ubique inter scyphum et spherulam. Hoc foret concinnius et commodius pro dispositione scyphorum, liliorum et spherularum in ipso hastili, ut illa esset uniformis et pariformis cum calamis, nisi hic ordo inverteret ordinem quem ponit S. Scriptura; hæc enim primo ponit scyphum, secundo spherulam, tertio lilium.

34. IN IPSO AUTEM CANDELABRO, — in ipso hastili sive trunco candelabri, unde calami prodeunt, erunt quatuor ordines scyphorum, spherularum et liliorum.

35. SPHERULE SUB DUOBUS CALAMIS PER TRIA LOCA, QUI (CALAMI) SIMUL SEX FIUNT, PROCEDENTES DE HASTILI UNO, — q. d. In hastili erunt tria loca, ex quibus tres ordines duorum calamorum orientur, et sub quolibet loco et ordine duorum calamorum erit spherula, ita ut post quamque spherulam sequatur unus ordo calamorum. Quod ut clarescas, ecce hic erat ordo quatuor scyphorum, spherularum et liliorum in ipso hastili: inferne in pede hastilis erat primus scyphus, et deinde prima spherula; post hæc duo utrimque ascendebant calami longissimi, ut possent cæteris, qui sursum, ideoque breviores erant, æquari, idque ut æquum, id est, æquale esset opus, ut dicitur cap. XXXVII, vers. 19. Post primos hos duos calamos infimos, ascendendo in hastili, sequebatur primum lilium, post hoc secundus scyphus, et secunda spherula; post hæc spherulam sequebantur duo calami medii, unus ab uno, alius ab alio latere. Post hos erat secundum lilium, post hoc tertius scyphus cum tertia spherula, post quæ duo ultimi calami brevissimi. Post hos tertium lilium, ac denique quartus scyphus, quarta spherula, et quartum lilium, cum lucerna in summitate.

Tropologice, post spherulas sequitur calamus, quia sanctus doctor est spherula, id est, rotundus et æquali semper statu et vultu in lætis et tristibus; unde quasi calamus in altum erigitur, ut aliis præluceat.

37. UT LUCEANT EX ADVERSO, — versus mensam panum propositionis, quæ in adversa, puta in Aquilonari, erat parte tabernaculi: hæc enim mensa erat mensa Dei, in qua Deus quasi cenabat; in cena autem nocturna ponitur candelæ, vel lucerna illuminans mensam, ut comedentes videant quid comedant.

38. VBI QUÆ EMUNCTA SUNT, EXTINGUANTUR, — puta

Ordo scyphorum, spherularum et liliorum.

Vers. 34.

Vers. 35.

Ordo scyphorum, spherularum et liliorum in hastili.

Tropologice.

Vers. 37.

Vers. 38.

vasa quæ fillas clychiorum emunctas recipiant, ut ibi vastigantur, ne sparse per tabernaculum illud fœdent, et pravo odore inficiant. Chaldaeus vasa hæc vocat thuribula.

Vers. 39. 39. OMNE PONDUS CANDELABRI, ETC., HABEBIT TALENTUM AURI. — Talentum, inquit Josephus, lib. III, cap. VII, erat pondo minarum 100; quod Riberæ intelligit de mina hebræa, quæ sexaginta continebat siclos, Eccl. XLV, 12, hoc est drachmas 240, cum atticum talentum 60 minas, centum tantum drachmarum, contineret. Talentum ergo hebræum hac ratione continuisset sex millia siclorum, id est, viginti quatuor millia aureorum. Verum cap. XXXVIII, vers. 25, demonstrabo hebræum talentum tantum continuisse tria millia siclorum; cumque siclus, ut dicam cap. XXX, vers. 13, contineret 4 drachmas atticæ, id est 4 auros, sequitur talentum hebræum continens tria millia siclorum, appendisse et valuisse duodecim millia aureorum: loquor de talento auri; nam talentum argenti paris erat ponderis, sed imparis pretii, ut patet. Ex talento fieri poterat candelabrum, quia ipsum parvum erat et cavum, et significaret internum Dei Spiritum, qui se Ecclesie ejusque Doctoribus intime insinuat (1).

Vers. 40. 40. INSPICE, ET FAC SECUNDUM EXEMPLAR QUOD TIBI IN MONTE MONSTRATUM EST. — « Fac secundum exemplar, » hebraice additur eorum, scilicet candelabri et tabernaculi cum suis vasis, quod tibi hisce 40 diebus in monte Sina viva voce a Deo describitur, et simul idea aliqua sensibili intuentium proponitur. De illo enim tabernaculi veteris typo hæc verba ad litteram esse accipienda, docet S. Stephanus, Actor. VII, 44; et patet ex promissione quam fecit hic Deus Mosi, vers. 9. Semissione quam fecit hic Deus Mosi, vers. 9. Semissione quam fecit hic Deus Mosi, vers. 9. Semissione quam fecit hic Deus Mosi, vers. 9. Semissione quam fecit hic Deus Mosi, vers. 9.

Vers. 40. Tropologice, S. Gregorius in lib. I Reg. cap. X: Hæc est, inquit, forma electæ obedientiæ, ut in omni quod foris agimus, ad potentiam Creatoris ejusque sapientiam, quasi ideam ubique presentem aspiciamus. Rursum, inspicere exemplar obedientiæ, patientiæ, fortitudinis, charitatis, humilitatis, contemptus mundi, omniumque virtutum, quod tibi in monte Calvarie a Christo ostensum est, quodque Moses per suum altare holocaustorum et thymiamatis, perque tabernacu-

(1) Pro habebit, hebr. est faciet, scil. auriferæ.

lum, sacras vestes et victimas adumbravit, illudque exprime et imitare; ita tabernaculum virtutibus omnibus adornatum et Perfectum Deo in anima tua construes. Nam, ut ait S. Augustinus, libro De Vera Religione, cap. LXVI: « Totâ vita Christi morum disciplina fuit. Satellites voluptatum divitiis perniciose appetebant: pauper esse voluit. Honoribus et imperiis inhiabant: rex fieri noluit. Carnales suos filios magnum bonum putabant: tale conjugium prolemque contempsit. Contumelias superbissime horrebant: omne genus contumeliarum sustinuit. Injurias intolerabiles esse arbitrabantur: quæ major injuria quam justum innocentemque damnari? Dolores corporis execrabantur: flagellatus atque cruciatus est. Mori metuebant: morte mulctatus alme Agnoscissimum mortis genus crucem putabant: crucifixus est. Omnia quæ habere cupientes non recte vivebamus, earendo vitia fecit; omnia quæ vitare cupientes a studio deviabamus veritatis, perpetuando dejecit. »

Hoc Christi crucifixi exemplar assidue inspicit S. Franciscus, ut illud in se exprimeret, ideoque non tantum in mente, sed et in corpore sacra ejus stigmata divinitus impressa accepit. Audi S. Bonaventuram in ejus Vita, lib. I, cap. XIII: « Exceverat, inquit, in eo insuperabile amor incendium boni Jesu in lampadæ ignis atque flammæ. Cum igitur seraphicus desiderium ardoris sursum ageretur in Deum, et compassiva dulcedine in eum transformaretur, qui ex charitate nimia voluit crucifigi, quodam mane circa festum exaltationis sanctæ Crucis, dum oraret in latere montis, vidit Seraph unum sex alas habentem tam ignitas quam splendidas de celis descendere. Cumque volatu celerrimo pervenisset in aeris locum viro Dei propinquum, apparuit inter alas effliges hominis crucifixi, in modum crucis manus et pedes extensos habentis, et cruce affixos. Duæ alæ super caput ipsius elevabantur, duæ ad volandum extendebantur, duæ vero totum velabant corpus. Hoc videns vehementer obstupuit, mixtumque morore gaudium cor ejus incurrit. » Et paucis interpositis: « Intellexit tandem ex hoc, Domino revelante, se non per martyrium carnis, sed per incendium mentis, totum in Christi crucifixi similitudinem transformandum. Disparens igitur visio mirabilem in corde ejus reliquit ardorem; sed et in carne non minus mirabilem expressit signorum effigiem. Statim namque in manibus ejus et pedibus apparere ceperunt signa clavorum, sicut paulo ante in effigie illa viri crucifixi conspexerat: manus enim et pedes in medio clavis confixæ videbantur; dextrum quoque latus quasi lancea transfixum, rubra cicatrice obductum erat, quod sæpe sanguinem sacrum effundens, tunicam et femoralia respergebat. »

Denique S. Bernardus, tractatu De Vita solitaria: Domus, inquit, decoris Dei cuilibet ædifi-

canda est, quæ ei in altitudine mentis et pia meditatione, quasi in idea, ostenditur, ut edificet secundum formam paupertatis, non domos ad

habitandum, sed tabernacula ad deserendum, ut sic in se excitet contemptum omnium exteriorum, et amorem interiorum atque celestium.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Præscribitur fabrica tabernaculi, nimirum primo, quatuor ejus tegumenta, scilicet primum, decem cortinarum polymitarum; secundum, vers. 7, undecim sagorum ciliciorum; tertium ex pellibus arietum rubricatis; quartum ex pellibus ianthinis. Secundo, vers. 13, describuntur tabernaculi tabulæ cum suis basibus; et vers. 26, vectes stringentes hasce tabulas. Denique, vers. 31, describitur velum oppansum Sancto Sanctorum, et vers. 36, velum oppansum Sancto.

1. Tabernaculum vero ita facies: Decem cortinas de bysso retorta, et hyacintho, ac purpura, coccoque his tincto, variatas opere plumario facies. 2. Longitudo cortinæ unius habebit viginti octo cubitos: latitudo, quatuor cubitorum erit. Unius mensuræ fient universa tentoria. 3. Quinque cortinæ sibi jungentur mutuo, et aliæ quinque nexu simili cohærebunt. 4. Anselas hyacinthinas in lateribus ac summitatibus facies cortinarum, ut possint invicem copulari. 5. Quinquagenas ansulas cortina habebit in utraque parte, ita insertas, ut ansa contra ansam veniat, et altera alteri possit aptari. 6. Facies et quinquaginta circulos aureos quibus cortinarum vela jungenda sunt, ut unum tabernaculum fiat. 7. Facies et saga ciliceina undecim, ad operiendum tectum tabernaculi. 8. Longitudo sagi unius habebit triginta cubitos, et latitudo, quatuor: æqua erit mensura sagorum omnium. 9. E quibus quinque junges seorsum, et sex sibi mutuo copulabis, ita ut sextum sagum in fronte tecti duplices. 10. Facies et quinquaginta ansas in ora sagi unius, ut conjungi cum altero queat; et quinquaginta ansas in ora sagi alterius, ut cum altero copuletur. 11. Facies et quinquaginta fibulas æneas, quibus jungantur ansæ, ut unum ex omnibus operimentum fiat. 12. Quod autem superfuerit in sagis quæ parantur tecto, id est, unum sagum quod amplius est, ex mediæ ejus operies posteriora tabernaculi. 13. Et cubitus ex una parte pendebit, et alter ex altera qui plus est in sagorum longitudine, utrumque latus tabernaculi protegens. 14. Facies et operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis, et super hoc rursus aliud operimentum de ianthinis pellibus. 15. Facies et tabulæ stantes tabernaculi de lignis setim, 16. quæ singulæ denos cubitos in longitudine habeant, et in latitudine singulos ac semissem. 17. In lateribus tabulæ, duæ inæstraturæ fient, quibus tabulæ alteri tabulæ connectatur; atque in hunc modum cunctæ tabulæ parabuntur. 18. Quarum viginti erunt in latere meridiano quod vergit ad Austrum. 19. Quibus quadraginta bases argenteas fundes, ut binæ bases singulis tabulis per duos angulos subjiciantur. 20. In latere quoque secundo tabernaculi, quod vergit ad Aquilonem, viginti tabulæ erunt, 21. quadraginta habentes bases argenteas. Binæ bases singulis tabulis supponentur. 22. Ad occidentalem vero plagam tabernaculi facies sex tabulæ, 23. et rursus alias duas quæ in angulis erigantur post tergum tabernaculi. 24. Eruntque conjunctæ a deorsum usque sursum, et una omnes compago retinebit. Duabus quoque tabulis quæ in angulis ponendæ sunt, similis junctura servabitur. 25. Et erunt simul tabulæ octo, bases earum argenteæ sedecim, duabus basibus per unam tabulam supputatis. 26. Facies et vectes de lignis setim quinque ad continendas tabulas in uno latere tabernaculi, 27. et quinque alios in altero, et ejusdem numeri ad occidentalem plagam: 28. qui mittentur per medias tabulas

a summo usque ad summum. 29. Ipsas quoque tabulas deaurabis, et fundes in eis annulos aureos, per quos vectes tabulata contineant: quos operies laminis aureis. 30. Et eriges tabernaculum juxta exemplar quod tibi in monte monstratum est. 31. Facies et velum de hyacintho, et purpura, coccoque his tincto, et bysso retorta, opere plumario et pulchra varietate contextum: 32. quod appendes ante quatuor columnas de lignis setim, quæ ipsæ quidem deaurata erunt, et habebunt capita aurea, sed bases argenteas. 33. Insetur autem velum per circulos, intra quod pones arcem testimonii, quo et Sanctuarium, et Sanctuarii sanctuarium dividuntur. 34. Pones et propitiatorium super arcem testimonii in Sancto sanctorum, 35. mensamque extra velum; et contra mensam candelabrum in latere tabernaculi meridiano: mensa enim stabit in parte Aquilonis. 36. Facies et tentorium in introitu tabernaculi de hyacintho, et purpura coccoque his tincto, et bysso retorta, opere plumarii. 37. Et quinque columnas deaurabis lignorum setim, ante quas ducetur tentorium: quarum erunt capita aurea, et bases æneæ.

Tabernaculi Accipere hic brevem synopsis totius tabernaculi, et atrii, et vasorum utriusque. Tabernaculum longum erat 30 cubitos, latum 10, altum 10. Divisum erat in duas partes, scilicet in Sanctum, quod 20 cubitos in longitudine habebat, et Sanctum sanctorum, quod reliquos decem cubitos longitudinis tabernaculi continebat: erat ergo Sanctum quadrangulum, quia erat longum 20, latum 10 cubitos; Sanctum sanctorum vero erat quadratum, quia latum erat 10 cubitos, et longum erat totidem. Sanctum dividebatur per velum a Sancto sanctorum, de quo versu 31.

Secundo, hoc tabernaculum factum erat ex 20 tabulis lignorum setim inauratis, in longum porrectis ad Meridiem, et totidem ad Septentrionem; et ad Occidentem vero quæ erat pars latitudinis tabernaculi, connectens utramque partem longitudinis, scilicet meridiensem et septentrionalem, 8 habebat tabulas; ad Orientem vero patebat, tantumque habebat 5 columnas ex lignis setim inauratis, quæ velo tegebantur vers. 37: hæc enim parte erat ingressus in tabernaculum elevato velo. Singulæ vero tabulæ habebant duas bases argenteas: porro per tabulas hasce a quolibet ejus trium laterum, 3 immittebantur vectes, qui tabulas continerent.

Tertio, tabernaculum hoc tam superne quam ad latera tegebatur. *Primo*, decem cortinis factis ex cocco, purpura, hyacintho ac bysso, quarum quæque habebat 28 cubitos longitudinis, et 4 latitudinis. Unde hæc cortinæ vocantur hic tentoria, quia erant in modum tentorii tense et expansæ.

Secundo, tegebatur 11 sagis, sive stragulis cilicinis, quarum quæque longum erat 30 cubitis, latum 4 cubitis. *Tertio*, tegebatur pellibus arietum rubricatis. *Quarto*, tegebatur pellibus contra pluvias et procellas. Unde hæc pelles vocantur hic tectum, id est operculum tegens tabernaculum, de quibus vers. 14. Hinc sequitur tabernaculum undequaque tectum et velatum fuisse, nec habuisse fenestram, sed lumen anterius per ostium admisisse, uti dicam in fine capituli.

Quarto, ante tabernaculum erat atrium longum centum cubitis, et latum quinquaginta, quod pariter suis tabulis et cortinis tingebatur ad latera; superne vero patebat, et aique sub dio.

Quinto, atrium hoc erat quasi templum laicorum; laici enim nunquam ad tabernaculum accedere, nec illud ingredi poterant. Rursus, atrium hoc erat divisum in exterius laicorum, de quo jam dixi, et interius sacerdotum, in quo erat tum labrum æneum, tum altare holocaustorum: illud enim debebat esse in alio sub dio propter ignem, fumum et evaporationem, ac nidorem victimarum, quæ in hoc altari cremabantur. Porro atrium hoc sacerdotum exiguo septo, vel muro trium cubitorum altitudinis, distinguebatur ab atrio laicorum, ita ut laici ex suo atrio prospicere possent ultra murum in atrium sacerdotum, ibique videre holocausta et victimas, quæ offerebantur in altari holocaustorum.

Sexto, in parte prioris tabernaculi, puta in Sancto, erat altare thymiamatis obversum Sancto sanctorum et propitiatorio: ita ut eo, per hiatum in pariete, sive in velo dividente relicto, ascenderet fumus thymiamatis, quod Deo adolebatur in hoc altari; ad latus dextrum hujus altaris erat candelabrum, ad sinistram mensa panum propositionis. In Sancto sanctorum vero erat area, habens intra se tabulas legis, supra se propitiatorium, quod velabant duo Cherubini. Rursus, in Sancto sanctorum erat una cum manna, et virga Aaron quæ frondebat. In atriis autem, ut dixi, erat altare holocaustorum, et labrum æneum, ut ex eo lavarentur tam sacerdotes, tum victimæ.

Septimo, Sanctum sanctorum, id est, sanctissima pars tabernaculi, erat quasi chorus, in quem solus pontifex ingredi poterat, idque semel in anno tantum, puta in festo expiationis, *Levitici*, cap. xvi. In Sanctum vero quotidie ingrediebantur sacerdotes mane et vespere, ut adolerent thymiamata, et ut vespere accenderent lucernas, mane easdem extinguere. Atrium vero erat locus po-

Quarto, ante et habebat atrium.

Quinto, atrium erat divinum. Primum laicorum. Secundum sacerdotum.

Sexto, in Sancto erat altare thymiamatis, mensa et candelabrum. In Sancto sanctorum area, supra se propitiatorium, quod velabant duo Cherubini. Rursus, in Sancto sanctorum erat una cum manna, et virga Aaron: in atriis autem, ut dixi, erat altare holocaustorum, et labrum æneum, ut ex eo lavarentur tam sacerdotes, tum victimæ. Septimo, Sanctum sanctorum, id est, sanctissima pars tabernaculi, erat quasi chorus, in quem solus pontifex ingredi poterat, idque semel in anno tantum, puta in festo expiationis, *Levitici*, cap. xvi. In Sanctum vero quotidie ingrediebantur sacerdotes mane et vespere, ut adolerent thymiamata, et ut vespere accenderent lucernas, mane easdem extinguere. Atrium vero erat locus po-